

Державна податкова адміністрація України

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Національної академії
державної податкової служби України

№ 4(22) 2003

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**Національної академії державної
податкової служби України**

(економіка, право)

4 (22) ' 2003

**Ірпінь
2003**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Заступник головного
редактора

Заступник головного
редактора

Заступник головного
редактора

Відповідальний секретар

Мельник П.В.,

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України

Тарангул Л.Л.,

кандидат географічних наук, доцент

Антипов В.І.,

кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

Данілов О.Д.,

кандидат економічних наук, професор, заслужений економіст України

Філоненко М.М.,

кандидат економічних наук, доцент

Азаров М.Я.,

доктор геолого-мінералогічних наук, член-кореспондент НАНУ

Андрущенко В.Л.,

доктор економічних наук, професор

Бахін В.П.,

доктор юридичних наук, професор

Гончаренко В.В.,

доктор економічних наук

Горленко І.О.,

доктор географічних наук, професор

Дедекаєв В.А.,

доктор економічних наук, професор

Калюга Є.В.,

доктор економічних наук

Костіна Н.І.,

доктор економічних наук, професор

Лисиченко В.К.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Піколаєв В.П.,

доктор економічних наук, доцент

Попович В.М.,

доктор юридичних наук, професор

Ріппа С.П.,

доктор економічних наук, професор

Савченко Л.А.,

доктор юридичних наук, професор

Чугаєв А.О.,

доктор економічних наук, професор

Тимченко Л.Д.,

доктор юридичних наук

Шамрай В.О.,

доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Шкарупа В.К.,

доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії ДПС України

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.

Рукописи рецензуються редакційною колегією.

Зміни тексту та скорочення, що впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією за погодженням авторів.

При передруку матеріалів посилання на "Науковий вісник Національної академії ДПС України" обов'язкове.

Свідцтво про
державну реєстрацію
серія KB № 8656
від 20.04.2004 р.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201, Видавничий центр Національної академії ДПС України. Тел. (04497) 62-0-66. Веб-сайт: www.asta.edu.ua.

© Національна академія державної податкової служби України, 2003

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Національної академії
державної податкової служби
України
(економіка, право)

Виходить
5 разів на рік

4(22)2003

Видається з 1997 року

УДК 33/34 + 657

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА

- Чудновець І., Константінова С.** Регіональний аспект фінансового і соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на прикладі Чернігівської області).....5
- Лендюк Т.** Застосування циклічних мережних моделей у проектному менеджменті 16
- Тимашова Л., Степаненко О.** Інформаційні технології в антикризовому управлінні підприємствами 22
- Минчинська І.** Феномен банкрутства підприємств в Україні в сучасних умовах господарювання 27

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ І КРЕДИТ

- Швабій К.** Оптимізація структури інвестиційного портфеля з урахуванням величини транзакційних видатків 35
- Бондаренко В.** Власні кошти банку в системі його ресурсної бази 41
- Штейн О.** Конкуренція на ринку банківських послуг і ринок клієнтури 49

ПОДАТКИ

- Тарангул Л., Джигалов С.** Взаємообумовленість оподаткування та економічного розвитку 55
- Суббот А., Зикун Н., Жаров А.** Формування податкової культури як завдання процесу модернізації ДПС України 62
- Печуляк В.** Оподаткування фізичних осіб в Україні в контексті сучасної податкової політики 70
- Науменко М.** Оптимізація оподаткування як засіб запобігання ухилення від сплати ПДВ 78
- Мірчев О.** Податковий потенціал регіонів 86
- Бодюк А.** Понятійний апарат фіскальної політики сприяння підприємництву 91

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

- Сторожук Т.** Організація обліку матеріальних запасів 100
- Шара Є.** Порядок нарахування амортизації основних засобів

і відображення її в бухгалтерському та податковому обліку	106
Коберник Т. Прогнозування діяльності підприємства на підставі показників фінансової звітності	116

ПРАВО

Теорія управління; адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право

Шамрай В., Коропатник І. Правові питання застосування підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях	122
Антипов В. Поняття бюджетного правопорушення за законодавством України: науково-практичний коментар	129
Гарбузюк К., Шкарупа В. Правове регулювання проходження практики та стажування в підрозділах ДПС України	135
Мороз Є. Особливості непрямих методів визначення податкових зобов'язань платників податків	144
Омельян О. Бюджетне правовідношення: поняття та ознаки	150
Чернецька О. Функції депутатів місцевих рад	154
Мулявка Д. Практика розгляду скарг платників податків в органах ДПС України	160
Глух М. Економіко-правовий механізм фінансування комунального господарства	169
Мацелик М. Аспекти класифікації адміністративних правопорушень у сфері оподаткування	175
Алісов Є. Особливості правового регулювання механізму плати за користування надрами	183
Грошовик Ю. Вітчизняна та світова практика організаційно- правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності	187
Мельник П. Особливості контролю за місцевими бюджетами	194

Теорія та історія держави і права:

історія політичних і правових учень

Цимбал О. Психолого-правові аспекти податкової діяльності	202
--	-----

Конституційне право

Сивухін В. Державний реєстр і недоторканість особистого життя платників податків	211
--	-----

Кримінальний процес і криміналістика;

судова експертиза

Лисенко В. Криміналістична класифікація податкових злочинів	217
Цимбал Г. Необхідність взаємодії при виявленні і розслідуванні податкових злочинів	224

Міжнародне право

Кищенко Д. Становлення концепції прав корінних народів у конвенціях Міжнародної Організації Праці	232
---	-----

УДК 65.016.8(477)
І. Минчинська,
Національна академія ДПС
України

ФЕНОМЕН БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядаються особливості функціонування інституту банкрутства в Україні в сучасних умовах господарювання. Підкреслюється проблема визнання банкрутами містоутворюючих та еконебезпечних підприємств, що становлять основу української економіки. Обґрунтовується пріоритетність відновлення платоспроможності підприємства на відміну від застосування відносно нього ліквідаційних процедур. Розглядається призначення інституту банкрутства в розвинених країнах. Наводяться цілі та проблеми функціонування інституту банкрутства в Україні.

This article deals with peculiarities of bankruptcy institution functions under modern business conditions in Ukraine. The problem of bankruptcy identification of town-creating and especially dangerous enterprises is underlined here. And it makes the base of Ukrainian economy. The priority of renewal of enterprises solvency abilities in contrast to the usage of the liquidations procedures. It deals with the aim (purpose) of bankruptcy institution in the developed countries. Here the purposes of bankruptcy institution and problems of it in Ukraine are given.

Постановка проблеми. У перші роки незалежності України сформувалося негативне ставлення до явища банкрутства. Дана ситуація пояснюється тим, що за умов командно-адміністративної економіки протягом тривалого часу заперечувалася сама можливість банкрутства підприємств, а поява значної їх кількості лише посилила негативне ставлення до цього явища.

На сьогодні банкрутство підприємств в Україні сприймається в суспільстві неоднозначно, адже, з одного боку, банкрутство важливе як засіб усунення з ринку неплатоспроможних підприємств, а з іншого – запровадження широкої системи банкрутства, враховуючи низький технічний рівень і значну кількість неплатоспроможних підприємств, може призвести до дезорганізації всієї системи народного господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Зважаючи на актуальність, проблему

банкрутства підприємств неодноразово досліджували у своїх працях такі вчені, як С.Г. Беляєв, В.І. Кошкін, А.П. Градов, Б.І. Кузін, Г.П. Іванов, В.А. Кашин, А.І. Семяніхін, Г. Таль, О.В. Расєвєва, В.М. Андрєєва, М.М. Берест. Незважаючи на повноту проведених досліджень вищезазначеними авторами, до цього часу залишається маловивченим питання особливості явища банкрутства підприємств в Україні. Розв'язання цієї проблеми започатковане у працях таких вітчизняних вчених, як Є.М. Андрущак, І.В. Тинний, Л.С. Ситник, Л.О. Лігоненко, проте, на нашу думку, необхідно вказати на відсутність у працях цих авторів комплексного підходу до вивчення даного питання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Автор статті ставить за мету вивчити особливості банкрутства підприємств в Україні як неоднозначного та суперечливого явища. Адже банкрутство, з одного боку, несе в собі оздоровче начало і тому є позитивним явищем для економіки України, проте з іншого – в Україні в більшості випадків банкрутують саме підприємства великого та середнього бізнесу, які становлять основу вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що на сьогодні банкрутство підприємств в Україні сприймається в суспільстві неоднозначно. Оскільки, з одного боку, як уже зазначалося, банкрутство є засобом усунення збиткових підприємств, які в подальшому не спроможні здійснювати свою виробничо-господарську діяльність, а з іншого – в кожному конкретному випадку банкрутство підприємства безумовно стає трагедією для його власників, працівників, які втрачають робочі місця, партнерів по бізнесу, які в разі визнання підприємства банкрутом навряд чи зможуть повернути його заборгованість перед ними. До того ж, це стає проблемою і для держави, яка в даному випадку втрачає платників податків, що негативно позначається на її фінансових можливостях та виконанні покладених на неї функцій. Крім того, банкрутство особливо небезпечних підприємств може мати негативні соціально-екологічні наслідки. Вони зумовлені заподіянням шкоди життю та здоров'ю громадян, їх майну та навколишньому природному середовищу. А банкрутство великих, так званих містоутворюючих підприємств, які мають стратегічне значення для країни, знижує її економічний потенціал та негативно позначається на рівні розвитку регіону їх розташування.

Негативне ставлення до явища банкрутства в Україні також пояснюється ще й тим, що за умов командно-адміністративної економіки протягом тривалого часу заперечувалася навіть можливість банкрутства підприємства. Сама ідеологія командно-адміністративної системи господарювання відкидала можливість банкрутства суб'єктів господарювання у соціалістичній економіці. Дане явище в більшості літературних джерел з економіки того часу навіть не розглядалося як таке, оскільки вважалося, що банкрутство характерне лише для капіталістичної економічної системи. Так, у фінансово-кредитному словнику наведене таке визначення поняття банкрутства: "... неспроможність боржника-капіталістичного підприємства, фірми, банку, іншої організації Банкрутство безпосередньо пов'язане з такими явищами капіталістичної економіки, як економічні кризи, концентрація і централізація капіталу, конкуренція" [14, с. 114].

Такий підхід до визначення негативних для фінансової діяльності підприємства явищ позначився і на трактуванні змісту таких понять, як "неспроможність" та "неплатоспроможність". Так, поняття неспроможності в радянській науковій літературі визначалося так: "Неспроможність (банкрутство) – за буржуазним правом встановлена судом неспроможність боржника платити по своїх зобов'язаннях ... Неспроможність є наслідком нена-

дійності капіталістичної системи господарювання з її анархією виробництва, кризами ...” [4, с. 494]. Поняття “неплатоспроможність”, так само як і поняття “банкрутство” та “неспроможність”, трактувалося радянською економічною думкою як явище, що притаманне винятково капіталістичній економіці: “При капіталізмі неплатоспроможність – фінансове або валютно-фінансове положення фірми..., при якому вона не може своєчасно погашати зобов’язання” [15, с. 302].

Після революції 1917 р., в умовах радянської влади спочатку здійснювалися спроби щодо врегулювання відносин неспроможності та банкрутства підприємств у системі господарських відносин СРСР. Так, у Великій радянській енциклопедії зазначалося, що в радянському праві існували видані ще в 1927–1929 рр. постанови, що регулювали наслідки неспроможності [4, с. 494]. Проте з централізацією влади та посиленням її тоталітарного впливу інститут банкрутства був ліквідований, а термін “банкрутство підприємства” був вилучений з обігу: “З перемогою соціалістичного сектору приватний сектор і комерційне кредитування були ліквідовані, в зв’язку з чим введені в свій час правила про неспроможність відпали” [4, с. 494].

У колишньому СРСР діючі господарські положення передбачали лише теоретичну можливість оголошення підприємства неплатоспроможним. Так, у Фінансово-кредитному словнику зазначалося, що в соціалістичних країнах діючі господарські положення передбачають можливість оголошення підприємства неплатоспроможним [15, с. 302]. І лише у 1987 р. поняття “неплатоспроможність” і “збитковість” знайшли своє відображення в Законі СРСР “Про державне підприємство (об’єднання)”, де в ст. 23. “Створення та припинення діяльності підприємства” було визначено наступне: “Діяльність підприємства може бути припинена: ... при тривалій збитковості та неплатоспроможності підприємства ...” [10, 33]. Але й тоді, не дивлячись на введення в дію даного Закону, прецедентів оголошення банкрутами збиткових і неплатоспроможних підприємств не було. Априорі стверджувалося, що суспільна форма власності виключає будь-яку форму експлуатації, а значить і можливість неплатоспроможності та банкрутства підприємств.

Реальне ж економічне становище суб’єктів господарювання в колишньому Радянському Союзі і, зокрема, в кожній його республіці, було іншим. Так, фактична кількість збиткових підприємств у промисловості України перебувала в межах 30–75 %, у сільському господарстві вона становила понад 40 % [8, с. 59]. Проте в офіційних же джерелах тих років наводилися зовсім інші статистичні дані (таблиця 1).

У перші роки незалежності Україну охопили глибокі кризові явища, які певною мірою були успадковані від колишнього СРСР, а значною частиною – викликані складністю адаптації її економіки і населення до ринкових умов. Саме тому в перші роки незалежності економічна криза в Україні лише закономірно поглиблювалася, що негативно позначилось на конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, знизило їх фінансову стійкість і призвело до виникнення неплатоспроможності і, як наслідок, банкрутства.

Таким чином, банкрутство підприємств увійшло до нашого життя з моменту розпаду Радянського Союзу та реформування української економіки на ринкових засадах. Становлення ринкових відносин в Україні стало тим каталізатором, що прискорив виникнення кризового стану більшості вітчизняних підприємств і зумовив їх банкрутство. Так, в Україні в 1996 р. було порушено 6 552 справи про банкрутство, у 1997 р. – 9 645, в 1998 р. – 1 2281 [7, 60], в 1999 р. – 1 2618, в 2000 р. – 5 201, в 2001 р. – 4 727, а в 2002 р. – 7 424 [16]. При цьому винесено постанов про визнання підприємств банкрутами в 1996 р. –

1 691, в 1997 р. – 4 107, в 1998 р. – 4 525 [7, 60], в 1999 р. – 6 244, в 2000 р. – 4 913, в 2001 р. – 2 602, а в 2002 р. – 3 877 [16]. Поява такої значної кількості збанкрутілих підприємств сформувала винятково негативне ставлення до даного явища в нашій країні як з боку керівників і працівників підприємств, так і з боку широкої громадськості.

Таблиця 1

Фактично збиткові підприємства та організації окремих галузей народного господарства, % до загальної кількості підприємств *

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Промислові підприємства	6,8	8,6	8,4	7,8	9,1	11,4	13,0	10,1	8,0	7,1	7,7
Радгоспи	19,0	16,4	7,7	11,6	20,0	31,7	29,4	28,1	10,9	7,2	11,7
Підрядні будівельно-монтажні організації	16,8	17,2	21,4	23,8	29,2	29,7	30,5	32,7	35,1	20,0	15,9
Транспорт	3,2	4,7	4,9	16,4	18,5	19,9	22,2	17,7	17,5	17,9	18,3

* Складено за даними:

1. Финансы Украинской ССР в 1976–1980 годах // Статистический сборник Приложение № 1 к статистическому бюллетеню № 8 /297/. – К.: Центральное статистическое управление Украинской ССР, 1981. – 356 с. – С. 72–77.

2. Финансы Украинской ССР в 1980–1985 годы // Статистический сборник Приложение № 1 к статистическому бюллетеню № 8 /357/. – К.: Центральное статистическое управление украинской ССР, 1986. – 984 с. – С. 70–75.

3. Финансы Украинской ССР за 1988–1989 годы // Статистический сборник. – К.: Государственный комитет Украинской РСР по статистике, 1990. – 128 с. – С. 40–41.

Для ефективної реалізації процедур банкрутства та вдосконалення його механізмів важливим є вивчення відповідного досвіду розвинених країн, де банкрутство має давню історію. У цьому контексті цікавою буде наведена нижче статистика банкрутств у країнах з розвинутою ринковою економікою. Так, у США в 1983 р. було зареєстровано 58 898 випадків банкрутств і 31 334 випадки закриття підприємств без оголошення банкрутства. [3, 8]. У 1997 р. у Сполучених Штатах банкрутства зазнали вже 83 тис. компаній, що на 16 % більше, ніж у 1996 р. [11, с. 109]. Цікавою є також і європейська статистика кількості збанкрутілих підприємств. Так, кількість банкрутств у Франції зросла за період з 1968 до 1980 р. з 9,72 тис. у середньому за рік до 58,9 тис. – за період з 1992 до 1996 р.; у Німеччині – з 4 тис. у 1970 р. до 16 тис. у 1980 р. і 24,5 тис. у середньому за 1992–1996 р. [11, с. 110].

Наведені вище статистичні дані свідчать про те, що наявність у західних країнах значної кількості підприємств, що знаходяться в кризовому стані і справи яких передані до розгляду в суд щодо визнання їх банкрутами, не призводить до дестабілізації економічної ситуації та виникнення кризових явищ в їх соціально-економічному розвитку. Таке активне залучення процедур банкрутства в розвинених країнах, де пріоритетність віддається насамперед економічній ефективності будь-яких заходів, свідчить про їх позитивний вплив на економічний розвиток країни, підвищення платоспроможності та конкурентоспроможності її підприємств.

Таким чином, у країнах з розвиненою ринковою економікою банкрутство є невід'ємним елементом ефективного функціонування ринкового механізму. Тому інститут банкрутства в розвинених країнах розглядається в наступних аспектах:

– по-перше, виступає інструментом оздоровлення підприємств, які мають економічний потенціал щодо ведення діяльності в майбутньому, у формі санації (у Італії [13, с. 456–461] та Німеччині [13, с. 412–446]) або реорганізації (у Англії [9, с. 518–526] та США [9, с. 510–518]). Крім того, в межах даного аспекту інститут банкрутства в деяких країнах використовується для здійснення приватизації державних підприємств з метою їх фінансового оздоровлення (у Німеччині [13, с. 412–446]);

– по-друге, як механізм припинення діяльності нежиттєздатних і неперспективних підприємств, шляхом застосування щодо них ліквідаційних процедур [12, с. 23–28; 9, с. 510–529; 13, с. 413–461].

Після розгляду наведеної вище статистики збанкрутілих підприємств і практики функціонування інституту банкрутства в країнах з розвиненою ринковою економікою, логічним є запитання: “Чому на сьогодні ми говоримо про проблему банкрутства підприємств в Україні?”. Адже досвід розвинених країн переконливо свідчить, що банкрутство в ринковій економіці є інструментом, який створює передумови для переходу капіталу від нерентабельних виробництв в ефективні високоприбуткові галузі економіки. Негативне ставлення до явища банкрутства в Україні, на нашу думку, зумовлене не тільки “залишковим” консерватизмом управлінців і державних урядовців, від яких залежить вирішення цієї проблеми, але й тим, що в Україні банкрутують саме підприємства великого та середнього бізнесу, які становлять основу вітчизняної економіки. В Україні навіть серед вчених розповсюджена думка, що запровадження широкої системи банкрутства в умовах низького технічного рівня призведе до дезорганізації всієї системи народного господарства країни [1, 29]. І цю позицію, певним чином, можна зрозуміти, оскільки в Україні в останні роки збитково працює близько половини підприємств, а отже, всі вони є потенційними банкрутами.

Тому необхідно наголосити, що ефективним інструментом регулювання економіки в розвинених країнах, де механізм банкрутства є відпрацьованим, є ліквідація неплатоспроможних підприємств, тоді як для України більш прийнятним є їх фінансове оздоровлення. Дуже важливим аргументом при цьому є той факт, що із загального числа обстежених українських підприємств-банкрутів лише 38 % – були збитковими, а решта 62 % – рентабельними. Важливо і те, що серед підприємств, справи про банкрутство яких знаходяться на розгляді в господарських судах, значна частина таких, які тимчасово опинилися у кризовому стані. Тому, на нашу думку, для вітчизняних підприємств більш пріоритетним є застосування санаційних процедур щодо неплатоспроможних підприємств перед ліквідаційними.

Фінансове оздоровлення неплатоспроможних підприємств з метою їх виходу з кризового стану, як показала практика господарювання минулих років, виявилось одним з найбільш складних завдань перехідної економіки. А приватизація, на яку були покладені великі надії, як на потужний стимул реструктуризації підприємств і вирішення проблеми їх неплатоспроможності в умовах перехідного періоду, не виправдала себе. Однією з причин виникнення даної ситуації, за словами Дж. Стігліца, є нерозуміння відмінності між реструктуризацією окремого підприємства, яке працює в умовах розвинутої ринкової економіки та в умовах перехідної або транзитивної економіки: “Коли здійснюється

реструктуризації однієї окремо взятої фірми в економіці, що працює при повній зайнятості, звільнення робітників, які зайняті неповний робочий день, здійснює сприятливу дію, певним чином, через те, що вони швидко знаходять нові робочі місця, де використовуються більш продуктивно. Проте в умовах масового безробіття робітники, яких звільняють, стають безробітними, і при цьому чи навряд буде правильно стверджувати, що подібне переміщення призводить до загального підвищення продуктивності економіки, хоча баланс окремої фірми і може стати кращим” [5, с. 20].

Крім того, ефективне функціонування інституту банкрутства в Україні в перші роки незалежності було також ускладнене недосконалістю вітчизняного банкрутного законодавства та кризою неплатежів, що охопила всю економіку країни. У таких умовах механізм банкрутства втратив своє економічне призначення.

У зв’язку зі складністю проблеми в Україні існують різні підходи до визначення цілей використання процедур банкрутства в господарській практиці. На нашу думку, найбільш адекватними потребам практики сучасного господарювання в Україні є напрями використання інституту банкрутства, визначені в газеті “Бізнес”, де банкрутство в Україні розглядається: як спосіб мінімізації податків; з метою повернення боргу; як інструмент зміни власників; з метою “консервації” власності та з метою так званої “рубки хвостів” [2, с. 14].

В умовах великого розміру дебіторської та кредиторської заборгованості між підприємствами в Україні на перше місце виступає таке використання процедур банкрутства, як повернення боргу. Оскільки інколи підприємства-боржники, навіть маючи гроші, не “поспішають” повертати їх кредиторам, то справа про банкрутство змушує їх задовольнити вимоги кредиторів одразу, адже сама процедура банкрутства супроводжується обов’язковою публікацією в друкованих органах оголошення про банкрутство підприємства [6, с. 5]. Таке повідомлення може значно зашкодити іміджу фірми або навіть стати причиною її кризового стану через масове подання заяв від усіх інших кредиторів.

Значний розмір податкового навантаження на підприємства в Україні змушує їх до використання процедур банкрутства з метою мінімізації величини податків. Даний напрям використання інституту банкрутства пов’язаний з тим, що банкрутство боржника згідно з чинним законодавством дозволяє кредитору зменшити базу оподаткування (валовий дохід) на суму грошових зобов’язань боржника перед кредитором, якщо кредитор звернувся в арбітражний суд і було винесено постанову про визнання боржника банкрутом та відкрито ліквідаційну процедуру.

В Україні особливої актуальності останні роки набуває використання інституту банкрутства як інструменту зміни власників. При порушенні справи про банкрутство вирішальне значення у прийнятті рішення стосовно застосування щодо боржника певних судових процедур має комітет кредиторів, який може приймати рішення щодо звернення до арбітражного суду про припинення повноважень арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення нового, кандидатуру якого вони мають право запропонувати [6, с. 21–22]. Тобто, окремий кредитор, який має свого представника у раді кредиторів, може викупити всі боргові зобов’язання підприємства, що дозволяє йому отримати його основні активи.

Крім того, в рамках даного аспекту використання інституту банкрутства з метою зміни власника, банкрутство державного підприємства може також ініціюватися з метою його “недорогої” приватизації.

Інститут банкрутства в Україні також може використовуватися з метою “консервації” власності. У даному випадку, якщо керівництво або працівники не “бажають” приватизації підприємства, заяву про порушення справи про банкрутство згідно з Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” може подати і сам боржник, ініціюючи тим самим порушення провадження у справі про банкрутство [6, с. 9]. При цьому, може бути винесена ухвала про зупинення процесу приватизації до припинення провадження у справі про банкрутство підприємства. Тобто процес приватизації може призупинитися на невизначений час.

Останнім часом в Україні зростає кількість фіктивних банкрутств, практика застосування яких уже певний час використовується в Росії, і які на сьогодні набувають все більшого розповсюдження в Україні. Фіктивне банкрутство здійснюється шляхом прямого обману та введення в оману кредиторів з метою доведення до банкрутства платоспроможного підприємства. Однією з цілей таких дій є перерозподіл прав власності шляхом приховування або передачі майна боржника підконтрольним чи спорідненим особам. На практиці це відбувається так: якщо у великого підприємства, яке, як правило, має в своїй структурі відокремлені підрозділи, виникають фінансові труднощі, то більшість боргів списується на одному з таких підприємств, яке буде визнано банкрутом і ліквідовано. А саме підприємство, звільнене від тягаря боргів, продовжуватиме ефективно працювати на ринку.

Таким чином, на сьогодні все більш поширеною є практика банкрутств на замовлення та фіктивних банкрутств, головною метою яких є не отримання боргів, а зміна власника підприємства. Дуже важко відстежити та довести факт доведення до банкрутства та фіктивності банкрутства, оскільки навіть поглиблена експертиза діяльності підприємства не дозволяє встановити, що стало причиною банкрутства: некомпетентність керівництва чи умисні, протиправні дії окремих осіб з метою отримання матеріальної вигоди або задоволення інших своїх потреб.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Не дивлячись на неоднозначність і суперечливість явища банкрутства в Україні, необхідно розуміти, що банкрутство є нормальною процедурою, спрямованою на відновлення платоспроможності боржника або його ліквідації в разі неможливості подальшої діяльності. Проте наявність в Україні значної кількості збиткових підприємств унеможливає використання повною мірою процедур банкрутства. Тому пріоритетним буде застосування щодо неплатоспроможних вітчизняних підприємств санаційних процедур перед ліквідаційними. Крім того, останні роки в Україні сформувався високоприбутковий бізнес на банкрутствах, що зумовило появу підприємств, які займаються саме цим вузькоспеціалізованим видом діяльності. Подальше дослідження проблеми банкрутства підприємств в Україні пов'язане, на нашу думку, з вивченням питання державного регулювання інституту банкрутства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми і напрями бюджетної політики України: Матеріали наукової дискусії, організованої Фондом інтелектуальної співпраці “Україна – XXI століття”. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 32 с.
2. Банкрутство: зачем, как и почему это делается // Бизнес. – 2002. – №1–2 (468–469). – С. 14.

3. Банкротство: стратегия и тактика выживания / Под ред. Г.П. Иванова, В.А. Кашина, А.И. Семянина и др. – М.: Междунар. ин-т рыноч. исслед., Юрид. Фирма СП МЛИ, 1992.
4. Большая советская энциклопедия / Гл. ред. С.И. Вавилов. – М.: Государственное научное издательство "Большая советская энциклопедия", 1954. – Т. 29. – 984 с.
5. Стиглиц Дж. Куда ведут реформы? (К десятилетию начала переходных процессов) // Вопросы экономики. – 1999. – № 7. – С. 4–31.
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутства: Закон України // Правова база з питань банкрутства суб'єктів господарювання // Збірник нормативних актів. – К.: Атіка, 2000. – 224 с.
7. Івашина Г. Банкрутство підприємств в контексті економічної безпеки держави // Збірник наукових праць Академії ДПС України. – № 4 (10) – 2000. – С. 59–64.
8. Полозенко Д., Варгіч С. Банкрутство і шляхи його подолання // Вісник НБУ. – 1999. – жовтень. – С. 59–63.
9. Портфель конкуренции и управления финансами: Книга конкурента. Книга менеджера по финансам. Книга антикризисного управляющего / Отв. ред. Ю.Б. Рубин. – М., 1996.
10. Свод законов СССР / Комиссия по изданию Свода законов СССР: Кравцов Б.В. (председатель), Ментешашвили Т.Н., Смиртюков М.С., Сухарев А.Я., Теребилов В.И., Гостев Б.И., Гладкий И.И., Смыслов В.И., Кудрявцев В.Н. – М.: Издательство "Известия советов народных депутатов СССР", 1984. – Т. 5. – 768 с.
11. Семенов А.Г. Проблемы банкротства в развитой рыночной экономике // Проблемы формирования антикризисной политики и механизма банкротства предприятий: Сб. науч. тр. НАН Украины; Институт экономики промышленности. – Донецк, 1998. – 387 с.
12. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под. общ. ред. проф. А.П. Градова и проф. Б.И. Кузина. – Спб.: Специальная литература, 1996. – 510 с.
13. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для вузов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, Л.П. Белых и др.; Под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. – 469 с.
14. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т. / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1984. – Т. 1 – А–И – 511 с.
15. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т. / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1984. – Т. 2 – К–П – 511 с.
16. <http://www.can.com.ua>. Сайт Агентства корпоративних новин.